

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-22](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-22)

УДК 658.1

Тарас ВАСИЛЬЦІВ

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

Львівський торговельно-економічний університет

Ірина ЧУЙ

<https://orcid.org/0000-0002-8795-4514>

e-mail: irina_chui@ukr.net

Львівський торговельно-економічний університет

ДО МЕТОДИКИ АНАЛІЗУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Посилено увагу до проблематики забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання у сучасних складних умовах економічної невизначеності. Наголошено на ролі та значимості застосування прогресивного інструментарію аналізування та оцінювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Надано характеристику індикаторному підходу до аналізування фінансово-економічної безпеки. Вказано на переваги та недоліки застосування ресурсно-функціонального підходу до аналізування фінансово-економічної безпеки підприємств. Доведено, що найбільш незабезпеченими на нині аспектами в частині аналізування фінансово-економічної безпеки є формування системи індикаторів аналізування, а також обґрунтування їх граничних значень. Розроблено методичний підхід, який дозволяє усунути цю методологічну ваду. Визначення граничних значень індикаторів запропоновано здійснювати зі застосуванням підходів: окупності витрат, окупності власного капіталу, беззбитковості, стандартних значень фінансових коефіцієнтів та порівняння з середньо галузевими значеннями.

Ключові слова: фінанси та економіка підприємства; фінансово-економічна безпека; фінансовий менеджмент; методика аналізування; політика забезпечення.

Taras VASYLTSIV, Iryna CHUY

Lviv University of Trade and Economics

TO THE METHODOLOGY OF ANALYZING THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

The purpose of the article is the further development of the methodology for analyzing the financial and economic security of economic entities. Increased attention to the issue of ensuring the financial and economic security of economic entities in today's complex conditions of economic uncertainty. The role and significance of the application of progressive tools for analyzing and evaluating the financial and economic security of business entities is emphasized.

The characteristic of the indicator approach to the analysis of financial and economic security is given. The advantages and disadvantages of using the resource-functional approach to analyzing the financial and economic security of enterprises are indicated. It has been proven that the most unsecured aspects in the analysis of financial and economic security are the formation of a system of analysis indicators, as well as the substantiation of their limit values. It was established that today a single recognized approach to the analysis and assessment of the financial and economic security of business entities has not yet been developed, but the significance of this is critically high in the sense of the formation of high-quality management decisions to preserve the financial and economic stability and viability of business entities in modern conditions. Among the currently existing developments, the most difficult place is the formation of the methodology for the formation of the system of evaluation indicators, as well as the justification of their limit (critical) values.

The scientific novelty of the research results lies in the identification of the composition of indicators in three areas: resource availability, efficiency and sustainability, the ability of the business entity to develop. In terms of determining the limit values of indicators, it is advisable to combine approaches: payback of costs, payback of own capital, break-even, standard values of financial ratios and comparison with average industry values.

Keywords: finance and economy of the enterprise; financial and economic security; financial management; analysis technique; provision policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Інституційне та економіко-організаційне середовище функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання на сучасному етапі розвитку економіки України надзвичайно ускладнене внаслідок дестабілізації економіки й суспільства повномасштабною війною, недостатньо прозорого конкурентного середовища та монополізації багатьох ринкових сегментів, все ще не високого рівня місткості внутрішнього ринку та попиту населення, надмірних трансакційних витрат, складності доступу підприємств до ресурсів та ринків, малокерованих процесів соціально-економічного та суспільного розвитку.

Об'єктивно зрозуміло, що дія ендегенних та екзогенних ризиків знаходить свій вплив передусім на рівні суб'єктів господарювання. Тому високий рівень захищеності фінансово-економічних інтересів підприємств дозволяє посилити їх фінансово-економічну стійкість та гарантувати більш стабільне функціонування, а отже й стає необхідною передумовою реалізації економічного потенціалу. Функція безпеки є невід'ємною з огляду на забезпечення життєздатності кожного суб'єкта господарювання, що

об'єктивно обумовлює потребу в її включенні до планової роботи та системи управління підприємством зокрема.

Забезпечення високої динамічної конкурентоспроможності суб'єктів господарювання потребує вдосконалення методичного базису оцінювання та аналізування рівня їх фінансово-економічної безпеки як обнови обґрунтування раціональних та ефективних управлінських рішень в системі політики її зміцнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методичні засади, а також прикладні положення економічної та безпосередньо фінансової безпеки досліджуються на сьогодні на різних рівнях: підприємства (І. Бланк [2,с.15-25], К. Горячева [5,с.65-67], О. Пономаренко [9,с.77-80]), регіону (Т. Васильців, Р. Лупак, Н. Юрків [3,с.90-101], В. Геєць, М. Кизим та ін. [4,с.10-18]), держави (О. Барановський [1,с.12-24], М. Єрмошенко [6,с.8-18]), сектора національного господарства (Н. Іляш [7,с.22-26], М. Камлик [8,с.22-32], О. Собкевич [10,с.136-141], Н. Юрків [11,с.36-48], І. Чуй, П. Куцик, Т. Андрейків [12,с.315-324], С. Гринкевич [13,с.24-27], В. Волошин та ін. [14,с.14-22])), положення яких у т. ч. слугують базисом формування методики аналізування фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Водночас, фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання – поняття складне і комплексне, під час свого оцінювання та аналізування потребує врахування широкого масиву чинників і умов, які, при цьому ще й динамічно змінюються. Відтак, проблематика подальшого розвитку методики аналізування фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання постійно актуальна.

Формулювання цілей статті

Метою статті є подальший розвиток методики аналізування фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу

На нині не існує єдино прийнятого підходу як до аналізування, так і розрахунку узагальнюючого показника рівня фінансово-економічної безпеки, причому на всіх рівнях ієрархії управління, оскільки складові, які її визначають, дуже різноманітні, а їх вагомість на кожному суб'єкті бізнесу різна. Саме тому оцінювання, як правило, зводиться до детального аналізу за кожною складовою безпеки, проте загальний висновок зробити досить складно. Аналіз літературних джерел підтвердив існування значних розбіжностей між авторами щодо методичних засад оцінювання фінансово-економічної безпеки, пов'язаних як із вибором критеріїв, так й зі застосуванням різних процедур згортки інформаційного простору ознак і виділенням режимів безпеки.

Водночас, у науковій літературі вже давно вдавалися до спроб кількісного оцінювання і стану, і рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів бізнесу, що забезпечило появу великої кількості підходів, серед яких – індикаторний, ресурсно-функціональний, економіко-математичний, прибутково-інвестиційний, забезпечення економічної дієвості чи визначення ринкової вартості підприємства тощо. Разом із тим, для кожного з цих та інших підходів притаманні недоліки і це об'єктивно, адже безпека – явище складне, багатогранне, залежить від ресурсного та економічного потенціалу, життєздатності суб'єкта господарювання, економічної ефективності його діяльності, фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, збереженості майна та інформації, ресурсів, раціональності планування і прогнозування тощо.

Так, до прикладу, застосування індикаторного підходу передбачає надання характеристики стану фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання через порівняння фактичних (на поточний момент часу фінансово-господарської діяльності) і критичних (встановлених структурним підрозділом чи аналітиком з безпеки) значень з усіх можливих підібраних кількісних та якісних індикаторів. При цьому чисельність індикаторів, які аналізуються, є необмеженою. Важливо аби вони максимально комплексно охопили як в статичні, так і в динаміці виробничо-господарську та фінансову діяльність підприємства, її ефективність, здатність бізнесу до розвитку і розширення, ресурсну забезпеченість та усі функціональні і структурні складові безпеки. Таким чином, шляхом порівняння фактичних показників з критичними аналітик має змогу виявити індикатори, фактичні значення яких знаходяться в безпечній зоні та наскільки відхиляються від межі безпеки.

Ресурсно-функціональний підхід є продовженням індикаторного підходу та в значній мірі спрямований на усунення окремих недоліків попереднього. Його головною перевагою є те, що ресурсно-функціональний підхід дозволяє встановити інтегральне значення фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва. Але цьому передують складна інформаційно-аналітична робота, пов'язана з підбором індикаторів, обґрунтуванням їх граничних значень та розрахунками фактичних показників за всіма функціонально-структурними складовими безпеки. Надалі за кожною функціональною складовою визначається інтегральне значення її рівня, що є інформаційною базою для надалі встановлення

інтегрального рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. В основі розрахунків – визначення міри відхилення фактичних значень індикаторів від граничних, встановлення вагових коефіцієнтів індикаторів та визначення суми добутків вагових значень на коефіцієнти відхилення фактичних значень показників від граничних.

Потрібно констатувати, що на нині індикаторний та ресурсно-функціональний підходи є провідними та такими, що найбільш часто використовуються для аналізування й оцінювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Хоча більш комплексної і системної характеристики стану безпеки мікрорівневих економічних систем можна надати на базі поєднання цих та інших методів аналізу, як от – економіко-математичного моделювання, прибутково-інвестиційного методу, методу аналізу безбитковості, економічної дієвості та фінансової стійкості суб'єктів господарювання, їх здатності не допустити банкрутства, визначення ринкової вартості суб'єкта бізнесу, поетапної перевірки стану фінансово-економічної безпеки та ін.

При тому, одним з найбільш слабких на тепер, однак – важливих місць при оцінюванні фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання об'єктивно відводиться методиці формування складу індикаторів та обґрунтування їх гранично допустимих значень. Ці питання все ще недостатньо розроблені та потребують систематизації і розвитку.

Виходячи з теоретико-методичних основ безпеки суб'єктів господарювання є підстави стверджувати, що перелік індикаторів безпеки потрібно формувати за такими трьома домінуючими напрямками: (1) ресурсної забезпеченості бізнесу, доступу до ресурсів та ринків; (2) ефективності господарювання та надійності фінансово-економічного стану; (3) здатності бізнесу до розвитку.

Так, відносно першого напрямку, то сукупність показників-індикаторів підбирається з метою відображення достатньої кількісної і структурної забезпеченості бізнесу ресурсами. Причому джерелами формування ресурсів є функціональні складові безпеки. У межах другого напрямку за всіма функціональними складовими безпеки обираються показники, які характеризують стан та ефективність фінансово-господарської діяльності. Третій напрям формування складу індикаторів безпеки стосується обрання показників, на основі яких можна зробити висновки відносно наявності передумов для розвитку суб'єкта господарювання. Зокрема, це динаміка таких параметрів, як дохід, витрати, суми активів та власного капіталу, чисельність персоналу, частка ринку, кількість клієнтів, кількість контрагентів та ін.

Узагальнимо, що чисельність показників-індикаторів фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання не є вичерпним та доцільно прагнути до її збільшення. Але потрібно стежити за балансом максимально раціонального охоплення всіх видів та напрямів діяльності і надмірної трудомісткості аналітичних розрахунків.

Після формування сукупності індикаторів фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання приступають до обґрунтування їх критичних (граничних) значень, з якими, власне, й будуть порівнюватися фактичні показники фінансово-господарської діяльності і робитимуться висновки відносно сильних і слабких характеристик безпеки бізнесу.

Концептуально визначення граничних значень індикаторів полягає у встановленні такої їх кількісної величини, порушення якої викликає загрозові процеси у фінансово-економічному становищі підприємства. З цією метою доцільно враховувати такі методичні підходи:

Встановлення граничних значень індикаторів на основі окупності витрат. Йдеться передусім про показники ефективності використання ресурсного забезпечення – продуктивність праці, фондівіддачу, коефіцієнт оборотності активів та ін. Так, до прикладу, граничне значення показника «продуктивність праці» ($ПП_{KP}$) потрібно встановити на такому рівні, за якого умовний показник чистого прибутку, що забезпечується в середньому одним працівником, відповідав би сумі витрат на оплату праці, фінансування соціальних заходів та інших витрат на персонал:

$$ПП_{KP} = \frac{12 \times \overline{ЗП} \times K_{C3} + I_{ВП}}{P_D}, \quad (1)$$

де $\overline{ЗП}$ – середньомісячна заробітна плата, грн; K_{C3} – коефіцієнт збільшення витрат на оплату праці на розмір соціальних відрахувань; $I_{ВП}$ – інші річні витрати на персонал (в розрахунку на одного працівника), грн; P_D – коефіцієнт рентабельності доходу підприємства.

За аналогічним принципом граничні значення індикаторів фондівіддачі ($ФВ_{KP}$) та коефіцієнта оборотності оборотних активів ($КО_{KP}$) можна розрахувати за формулами 2 та 3:

$$ФВ_{KP} = \frac{A + I_{ВОЗ}}{ОЗ \times P_D}, \quad (2)$$

де A – сума річної амортизації, грн; I_{BO3} – сума інших річних витрат (планові та позапланові ремонти, інші витрати) на обслуговування основних засобів підприємства, грн; $O3$ – середньорічна вартість основних засобів підприємства, грн; P_d – коефіцієнт рентабельності доходу підприємства.

$$KO_{KP} = \frac{OK + I_{BOK}}{OK \times P_d}, \quad (3)$$

де OK – середньорічна вартість оборотних активів підприємства, грн; I_{BOK} – сума інших річних витрат на управління оборотними активами підприємства, грн; P_d – коефіцієнт рентабельності доходу підприємства.

Встановлення граничних значень індикаторів безпеки виходячи з терміну окупності власного капіталу. Таким чином доцільно встановлювати граничні значення індикаторів, які мають відношення до фінансового результату суб'єкта господарювання – показників прибутку і рентабельності. Сутність цього методу полягає в тому, що значення показників приймаються на рівні, за якого інвестовані у бізнес ресурси (власний капітал, зовнішні та внутрішні інвестиції тощо) окупляться за прийнятний період часу, до прикладу, 5-6 років. Таким чином, якщо інвестовані в бізнес ресурси відповідають сумі власного капіталу підприємства, то при нормальній окупності інвестицій у 5 років гранична сума чистого прибутку та амортизації має становити суму, еквівалентну 20 % обсягу власного капіталу. Після визначення рівня граничного значення індикатора «чистий прибуток» встановлюються граничні значення всіх інших показників рентабельності.

Встановлення граничних значень індикаторів безпеки через дохід у точці беззбитковості. Таким чином значення обсягу доходу підприємства у точці беззбитковості прирівнюються до граничного. Надалі шляхом підстановки значення показника «дохід у точці беззбитковості» у формули для визначення інших показників ефективності функціонування підприємства можна визначити граничні значення й таких індикаторів безпеки, як фондвіддача, коефіцієнт оборотності оборотних активів, дохід на власний капітал та ін.

Встановлення граничних значень індикаторів безпеки через порівняння з ustalеними фінансовими коефіцієнтами. Цей підхід застосовується для обрання граничних значень фінансових коефіцієнтів, зокрема показників фінансової стійкості та ліквідності, які пропонуються у профільній економічній літературі. Проте, слід враховувати особливості цих показників, залежно від виду економічної діяльності.

Встановлення граничних значень індикаторів безпеки через порівняння з середньогалузевими значеннями. Прийняття за основу цього підходу доречно для тих індикаторів, граничні значення яких неможливо розрахувати із застосуванням наведених вище підходів. Таким чином за граничні значення індикаторів приймаються як середньогалузеві показники у відповідному виді економічної діяльності та на відповідній території.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На сьогодні все ще не напрацьовано єдиного визнаного підходу до аналізування й оцінювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, однак значимість цього критично висока в сенсі формування якісних управлінських рішень зі збереження фінансово-економічної стійкості й життєздатності суб'єктів господарювання в сучасних умовах. З-поміж існуючих на нині напрацьовань найбільш складним місцем є формування методики формування системи індикаторів оцінювання, а також обґрунтування їх граничних (критичних) значень. Авторське бачення вирішення цього завдання передбачає ідентифікацію складу індикаторів за трьома напрямками: ресурсозабезпеченість, ефективність та стійкість, здатність суб'єкта господарювання до розвитку. В частині визначення граничних значень індикаторів доцільно поєднувати підходи: окупності витрат, окупності власного капіталу, беззбитковості, стандартних значень фінансових коефіцієнтів та порівняння з середньо галузевими значеннями.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики інтегрального аналізування рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Дис. д.е.н. К. : ДУ «Інститут економічного прогнозування». 2000. 40 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90-101.
4. Геець В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. Моделирование економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія. Х. : ВД «Інжек». 2006. 240 с.

5. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2007. № 8. С. 65–67.
6. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. URL : <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryemnytstva>
7. Ляш Н. І. Методологічні аспекти дослідження економічної безпеки реального сектора економіки України. *Держава та регіони*. 2013. № 4 (73). С. 22-26.
8. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.
9. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств. *Економіка розвитку*. 2010. № 1 (53). С. 77–80.
10. Собкевич О. В. Проблеми реального сектора економіки України у контексті економічної безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 136-141.
11. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : Монографія. Львів : ПАІС, 2012. 400 с.
12. Chuy I., Kutsyk V., Andreikiv T. The financial system modelling by various signs of clustering. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 2, № 29. P. 315-324.
13. Vasylytsiv T. H., Grynkevych S. S. [Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine](#). *Економічний часопис-XXI*. 2015. Вип. 3-4, С. 24-27.
14. Vasylytsiv T. H., Voloshyn V. I., Boikevych O. R., Karkavchuk V. V. [Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia](#), 2012. Львів : ЛКА. 388 с.

References

1. Baranovsky, O. I. (2000). Financial security in Ukraine (evaluation methodology and support mechanisms). Kyiv. Institute of Economic Forecasting. 40 p.
2. Blank, I. A. (2004). Enterprise financial security management. Kyiv. Elga, Nika-Centre, 784 p.
3. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Yurkiv, N. Ya. (2012). Institutional support for the expansion of financial capabilities of industrial enterprises and agro-industrial complex at the regional level. *Finance of Ukraine*. no. 3. pp. 90-101.
4. Geyets, V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S., Cherniak, O. I. (2006). Modeling of economic security: state, region, enterprise. Kharkiv. : PH «Inzhek». 240 p.
5. Goriacheva, K. S. (2007). Financial security of the enterprise. The essence and place in economic security system. *Economist*. no. 8. pp. 65–67.
6. Yermoshenko, M. M. (2008). Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy. URL : <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryemnytstva>
7. Iliash, N. I. (2013). Methodological aspects of the study of economic security of the real sector of the economy of Ukraine. *State and regions*. no. 4 (73). pp. 22-26.
8. Kamlyk, M. I. (2005). Economic security of business. Economic and legal aspect. Kyiv.: Atika, 432 p.
9. Ponomarenko, O. E. (2010). Theoretical aspects of financial security of enterprises. *Economy development*. no. 1 (53). pp. 77–80.
10. Sobkevych, O. V. (2017). Problems of the real sector of the economy of Ukraine in the context of economic security of the state. *Global and national economic problems*. Vol. 15. pp. 136-141.
11. Yurkiv, N. Ya. (2012). Economic security of the real sector of Ukraine's economy: strategic priorities and theoretical and methodological principles of ensuring. Lviv : PAIS, 400 p.
12. Chuy I., Kutsyk V., Andreikiv T. (2019). The financial system modelling by various signs of clustering. Financial and credit activity: problems of theory and practice. Vol. 2. Is. 29. pp. 315-324.
13. Vasylytsiv, T. H., Grynkevych, S. S. (2015). [Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine](#). *Економічний часопис-XXI*. Is. 3-4, pp. 24-27.
14. Vasylytsiv, T. H., Voloshyn, V. I., Boikevych, O. R., Karkavchuk, V. V. (2012). [Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia](#). Lviv. LKA. 388 p.